

RAFAŁ TOMASZ PRABUCKI

ORCID: 0000-0003-2397-1283

Uniwersytet Śląski

Śląskie Centrum Inżynierii Prawa, Technologii i Kompetencji Cyfrowych CYBER SCIENCE

METADANE ZWIĄZANE Z DOKUMENTEM A POSTĘPOWANIE DOWODOWE W PROCESIE CYWILNYM

Abstrakt: Celem artykułu jest przybliżenie terminu metadanych w ujęciu postępowania dowodowego na gruncie postępowania cywilnego przez wykazanie ważności tych danych jako elementu związanego z dokumentem. W pracy nie tylko poszukuje się odpowiedzi na pytanie, czym są metadane, i które z tych danych są związane z dokumentem i w jaki sposób, ale też stawia pytanie, jakie są nieuniknione konsekwencje zaniechania pracy z metadanymi w postępowaniu cywilnym. Przedmiotem analizy jest szkic pewnej sytuacji, która posłuży w przyszłości jako punkt wyjścia do potrzebnego w doktrynie przeglądu i rewizji podejścia do dowodów, w celu wypracowania właściwego stanowiska, klasyfikacji i miejsca dla *novum*, jakim ciągle pozostaje w krajach z systemem prawa kontynentalnego, w tym Polsce, dowód elektroniczny.

Słowa kluczowe: metadane, postępowanie dowodowe, dowód elektroniczny, dokument, dokument elektroniczny, dane cyfrowe, informacja, postępowania cywilne

WPROWADZENIE

„Metadane” to termin, który coraz częściej¹ przewija się w kolejnych opracowaniach na temat na przykład prawa autorskiego² czy kryminalistyki³. Mimo powszechnego już użycia tego terminu w doktrynie prawnej metadane nie doczekały się opracowania, które wyczerpująco wskazywałoby na ich walor w postępowaniu dowodowym, szczególnie cywilnym. Wydaje się, że współcześnie należy zasta-

¹ W samej wyszukiwarce Legalis po wpisaniu frazy „metadane” otrzymujemy 1422 wyniki, z których 104 kierują do monografii prawnych. Z kolei w wyszukiwarce LEX to aż 237 komentarzy i publikacji.

² M. Schafer, *Why Metadata Matter for the Future of Copyright*, Kluwer Copyright Blog 2020, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/11/27/why-metadata-matter-for-the-future-of-copyright/> (dostęp: 1.01.2023).

³ Zob. K. Mączka, *Zaawansowane techniki informatyki śledczej*, [w:] *Pomiędzy kryminalistyką i procesem karnym. Z zagadnień analizy śledczej*, red. J. Konieczny, Opole 2018.

nowiąć się nad tym, czym są metadane, szczególnie w kontekście dowodów elektronicznych. W zakresie nauk o bezpieczeństwie, w tym prywatności, J. van Dijck wskazywał już w 2014 roku, że „Metadane, jeszcze do niedawna były uważane za bezwartościowe produkty uboczne usług dostarczanych przez platformy, które stopniowo zostały przekształcone w cenne zasoby i które najwyraźniej mogą być wydobywane, wzbogacane i przekształcane w cenny produkt”⁴. Przez działanie podmiotów w sferze biznesowej dostrzeżono walory gospodarczo-ekonomiczne danych, w tym metadanych. Przełożyło się to też na dyskusję typowo prawniczą dotyczącą prywatności i trendu związanego z objęciem ochroną metadanych „generowanych” w związku z transmisją komunikatów w sieciach łączności elektronicznej w planowanym rozporządzeniu o e-Prywatności⁵. Mimo dostrzeżenia konieczności ochrony metadanych w aspekcie ochrony danych osobowych i prywatności nie ma prób odpowiedzi na pytanie o ich ważność w postępowaniu dowodowym w procesie cywilnym.

I. CZYM SĄ METADANE I JAKIE DANE ZWIĄZANE SĄ Z DOKUMENTEM?

Terminu metadanych nie znajdziemy w słowniku języka polskiego PWN⁶. Mimo to nazwa ta używana jest w aktach prawnych. Co więcej, rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 roku w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych⁷ definiuje metadane dokumentów jako zestaw logicznie powiązanych z dokumentem elektronicznym usystematyzowanych informacji opisujących ten dokument, ułatwiających jego wyszukiwanie, kontrolę, zrozumienie i długotrwale przechowanie oraz zarządzanie. Są to jednak przepisy wykonawcze, związane z ustawą z dnia 14 lipca 1983 roku o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁸. Oprócz tego należy zauważyć, że jest to definicja nazwy złożonej „metadanych dokumentów”. Z punktu widzenia k.c. należałoby doprecyzować, że dokument to nośnik informacji umożliwiający zapoznanie się z jego treścią⁹. W zakresie tej definicji mieszczą się też dokumenty elektroniczne¹⁰.

⁴ J. van Dijck, *Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology*, „Surveillance & Society” 2014, nr 12 (2), s. 197–208.

⁵ Zob. R. Bujalski, *Rozporządzenie o e-prywatności [projekt UE]*, LEX 2021; metadane znajdują się w przepisie art. 4 ust. 3 lit. c projektu rozporządzenia ePrivacy.

⁶ Wyszukiwarka <https://sjp.pwn.pl/> nie wyświetla wyników dla terminu „metadane” (dostęp: 1.01.2023).

⁷ Dz.U. z 2006 r. Nr 206, poz. 1517.

⁸ Dz.U. z 2020 r. poz. 164.

⁹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1360.

¹⁰ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1085.

W dokumencie Rady Europy *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum* metadane w aspekcie dowodowym są wskazywane jako informacje elektroniczne o innych danych elektronicznych, które mogą ujawnić identyfikację, pochodzenie lub historię dowodów, jak również istotne daty i godziny¹¹. Proponowana w dokumencie definicja metadanych jest jednak obciążona błędem logicznym *idem per idem*: metadane to dane o innych danych¹². Ważnym elementem wytycznych jest jednak, że metadane są postrzegane na potrzeby postępowania zarówno cywilnego, jak i administracyjnego, jako dowód. Pozwala nam to zbudować powiązanie z płaszczyzną normalizacyjną i techniczną dla dowodów.

W technicznych dokumentach normalizacyjnych związanych z pozyskiwaniem dowodów, takich jak projekt NISTIR¹³ 8354, znaleźć można następującą definicję: „Metadane to opis przechowywanych danych”¹⁴. Definicja ta jest pewnego rodzaju konsensusem między obciążoną błędem logicznym definicją, że metadane to dane o danych, a próbą skonstruowania odpowiedniego definiensa. Należy jednak podkreślić, że sam „opis” też składa się z danych. Wynika to zresztą z podrozdziału 2.4 NISTIR 8354, w którym wymienia się typy danych cyfrowych. Metadane są wymienione zarówno z nazwy, jak w pkt 4, jak i w związku z definicją przyjętą w projekcie pod innymi nazwami, jak w punkcie następnym (pkt 5), w którym opisane są tak zwane logi, czyli pliki dziennika¹⁵.

W celu wyeliminowania wątpliwości, oprócz krótkiej definicji w objaśnieniu terminów dodano, co w projekcie uznaje się za metadane¹⁶:

- metadane aplikacji (w dokumencie może to być autor, organizacja itp., w bazie danych są metadane opisujące układ przechowywanych danych w bazie),
- metadane systemu plików (umiejscowienie pliku w systemie plików, właściciel, uprawnienia, znaczniki czasu itp.),
- metadane partycji, które określają typ systemu plików, jaki zawiera partycja oraz globalne parametry systemu plików, oraz
- metadane urządzenia opisujące układ partycji na urządzeniu.

W związku z tym pojawia się pytanie o „związanie z dokumentem”. Pojęcie to można szerzej interpretować, również w aspekcie badania środowiska cyfro-

¹¹ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum*, Strasburg 2019, s. 7.

¹² *Ibidem*, s. 15.

¹³ NIST to amerykańska agencja federalna działająca jako Narodowy Instytut Norm i Techniki. NIST CSRC (Computer Security Resource Center) wydaje zalecenia dotyczące bezpieczeństwa, ale też dostarcza informacje na temat najnowszych zagrożeń, statystyk rocznych słabych punktów systemów informatycznych, biuletyny dotyczące bezpieczeństwa i specjalne publikacje. Przykładem specjalnej publikacji jest NISTIR — końcówka IR jest skrótem od Internal Report.

¹⁴ J.R. Lyle *et al.*, *NISTIR 8354-DRAFT: Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST 2022.

¹⁵ *Ibidem*, s. 16.

¹⁶ *Ibidem*, s. viii.

wego, w jakim dokument występuje, a które jest efektem pracy pewnej maszyny cyfrowej z pewnym system operacyjnym. Gdyby chcieć zawężyć zagadnienie do „metadanych dokumentu”, zgodnie z zakresem przedstawionym w elementach struktury dokumentów elektronicznych, w kręgu rozważań znalazłyby się przede wszystkim dane opisane jako metadane aplikacji oraz systemu plików. Również i w tym wypadku można byłoby ten zakres zawęzić. Z punktu widzenia danych cyfrowych wskazanych w pkt 4, w podrozdziale 2.4 wyróżnione zostały metadane związane z obiektem¹⁷. Punkt ten zawiera też otwarty katalog, w którym wymienia jako przykład znaczniki czasu (ang. *MAC Times*) pliku (Modify/Access/Create), własność pliku, uprawnienia do pliku, dane EXIF zdjęcia i metadane dokumentu¹⁸. Pojawia się jednak pytanie o to, czym jest w tym wypadku obiekt i czy nazwy „metadane dokumentu” są równoważne odnośnie i do norm prawnych, i technicznych.

Najpierw wytłumaczyć należy sam termin dokument. NISTIR 8354 odnosi się do terminu dokument w takim zakresie, jaki jest charakterystyczny dla informatyki śledczej, to jest pliku tekstowego¹⁹. Dotyczy to zarówno terminu w definicji metadanych, jak i w katalogu danych cyfrowych przydatnych w zakresie prowadzonej analizy tego typu plików. Dlatego też znajdziemy rozróżnienie na dane EXIF zdjęcia i metadane dokumentu, co już wskazuje, że normy techniczne inaczej podchodzą do kwestii pojęcia dokumentu. W przypadku metadanych powiązanych z obiektem termin „obiekt” może odnosić się zarówno do dokumentu, czyli nośnika informacji umożliwiającego zapoznanie się z jego treścią (zdjęcia, pliku tekstowego), jak i samego nośnika, czyli urządzenia. Treścią może być plik audiowizualny (na przykład MP4) z treścią testamentu²⁰, a także plik tekstowy (na przykład PDF) z treścią umowy sprzedaży. Obiektem może jednak być też katalog czy już wspomniane urządzenie. Urządzenie może być z kolei nośnikiem, a więc ważne jest i cyfrowe środowisko, w którym dokument istnieje i w którym po uruchomieniu nośnika z pewną maszyną cyfrową możliwe będzie odpowiednie wyświetlenie treści. Zatem wszystkie dane związane z obiektem mogą być podstawowe odnośnie do dokumentu. Zarówno dane EXIF, jak i znaczniki czasu.

Dane EXIF zdjęcia zostały szczegółowo opisane w objaśnieniu projektu NISTIR 8354. Zgodnie z wskazaną tam definicją dane EXIF to standardowy format metadanych stosowany w określonych formatach plików cyfrowych urządzeń utrwalających obraz lub obraz z dźwiękiem, na przykład JPEG. Jak dalej wskazuje projekt, chociaż EXIF jest specyficznym rodzajem metadanych, termin ten jest

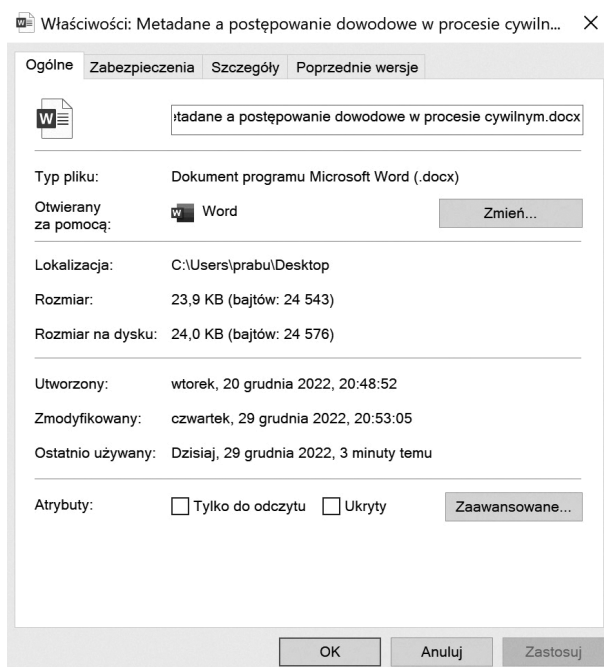
¹⁷ *Ibidem*, s. 16.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Nie wynika to *explicite* z zapisów w projekcie NISTIR 8354, ale można to ustalić z pozycji pierwszej katalogu danych cyfrowych w podrozdziale 2.4, w którym dokument jest wymieniony na równi z e-mailem, arkuszem kalkulacyjnym, zdjęciem, nagraniem itp. *Ibidem*.

²⁰ Jak zauważa M. Załucki: „Jego znaczenie w dzisiejszych czasach i jego postać — zazwyczaj jako dokumentu cyfrowego — pozwoli zrealizować funkcję dowodową przepisów o formie testamentu”, *idem*, *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018, s. 149–150.

używany potocznie w odniesieniu do różnych metadanych osadzonych w plikach audio i plikach graficznych, opisujących zawartość pliku. Dla przykładu autorzy projektu dodali, że pliki audio mogą mieć metadane takie jak wykonawca, prawa autorskie, data utworzenia i inne, a pliki graficzne mogą zawierać markę aparatu fotograficznego, model, ustawienia ekspozycji, geolokalizację i inne²¹.



Rysunek 1. Zrzut ekranu właściwości pliku tekstowego, który służył do stworzenia oryginału artykułu, zawierających opis pliku, czyli metadane

Źródło: materiały własne.

Krótkiego omówienia wymagają też „MAC Times”, czyli znaczniki czasu, które składają się na metadane związane z obiektem, ale są też metadanymi systemów plików. Zrozumienie ich ważności najlepiej naszkicować przez definicję z NISTIR 8354. Zaprojektowana definicja wskazuje, że metadane znaczników czasu są utrzymywane przez system plików w celu śledzenia zdarzeń w cyklu życia pliku. Dokładny zakres rejestrowanych zdarzeń zależy od systemu operacyjnego i systemu plików. Zwykle odnosi się to do trzech atrybutów: *Modify* (modyfikacja), *Access* (dostęp) i *Create* (stworzenie), z niewielkimi różnicami atrybutów dla każdego typu systemu plików oraz różnicami w atrybutach dla plików i katalogów²².

²¹ J.R. Lyle *et al.*, *NISTIR 8354-DRAFT*, s. vi.

²² *Ibidem*, s. vii.

Część metadanych można łatwo sprawdzić. Przykładowo — w celu uzyskania metadanych pliku tekstowego, w którym powstał oryginał tego artykułu, wystarczy kliknąć prawym guzikiem myszy plik i wybrać opcję „Właściwości”. Po wykonaniu tych czynności można było zobaczyć metadane widoczne na rys. 1. Mimo olbrzymiego potencjału tego typu metadanych w informatyce śledczej przychylić należy się do stanowiska zaprezentowanego w doktrynie już w 2014 roku przez Krzysztofa Rokitę, że dostęp do niektórych metadanych wymaga wiedzy specjalistycznej²³.

II. METADANE A DOKUMENT ELEKTRONICZNY W K.C.

Problematyka dokumentu i metadanych w doktrynie zaczyna się historyczną już wymianą poglądów między trójką naukowców: D. Szostkiem i M. Świerczyńskim wspólnie oraz B. Kaczmarek-Templin. W ramach swojej polemiki obierają za cel doprecyzowanie problematyki dokumentu elektronicznego. Wymiana poglądów między autorami w latach 2007–2009²⁴ na temat mocy dowodowej dokumentu elektronicznego spowodowała też powstanie zasadniczych współczesnych stanowisk na temat dokumentu. Efektem tej debaty są zresztą dwie publikacje książkowe — pierwsza B. Kaczmarek-Templin²⁵, a druga D. Szostka²⁶, które wychodząc jednocześnie po trzech latach od polemiki, porządkują, kształtują i wyznaczają kwestie dotyczące dokumentu elektronicznego w doktrynie. Z punktu widzenia metadanych uczestniczący w polemice naukowcy postawili jeden ważny wniosek (uznając też za element polemiki końcowe wywody w pracach B. Kaczmarek-Templin i D. Szostka w roku 2012), które po syntezie brzmią następująco: rdzeniem dokumentu elektronicznego są dane cyfrowe, z których się on składa. Każda inna postać to odzwierciedlenie jego zapisu, bo tylko w postaci elektronicznej możliwe jest odniesienie się do kontekstu (metadanych).

Stanowisko naukowców tak ukształtowane w doktrynie zasługuje na pełną aprobatę. Jest zgodne z wytycznymi prawniczego ruchu społecznego The Sedona

²³ K. Rokita, *Uzyskanie dokumentów od strony przeciwnej i osoby trzeciej w międzynarodowym arbitrażu handlowym*, „Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 2, s. 66.

²⁴ Dyskusja i wymiana zdań zaczęła się od artykułu D. Szostka, M. Świerczyńskiego, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17. Kolejnymi artykułami były: B. Kaczmarek, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5; D. Szostek, M. Świerczyński, *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.

²⁵ Zob. B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.

²⁶ Zob. D. Szostek, *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.

Conference, w którego dokumencie „The Sedona Principles”²⁷, dotyczącym różnicy postaci papierowej od elektronicznej, ustalono następujące cechy dokumentu elektronicznego:

- metadane,
- objętość i multiplikowalność,
- trwałość,
- dynamiczna, zmienna treść,
- zależność od cyfrowego środowiska, w jakim powstał, i możliwość zestawienia się tego środowiska,
- rozproszenie i możliwość wyszukiwania.

Nie dziwi więc, że obowiązująca definicja dokumentu w kodeksie cywilnym została skonstruowana z daleko idącą neutralnością technologiczną z odformalizowanym charakterem definicji, co zresztą podkreśla jeden z prekursorów zmiany podejścia do dokumentu — D. Szostek²⁸. Pozostaje to też w zgodzie z definicją w eIDAS²⁹, która w art. 3 pkt 35 stanowi „»dokument elektroniczny« oznacza każdą treść przechowywaną w postaci elektronicznej, w szczególności tekst lub nagranie dźwiękowe, wizualne lub audiowizualne”.

Ponadto definicja dokumentu w k.c. jasno wskazują, że dokument ma dwa elementy, kończąc długotrwałą debatę w tym zakresie. Jest to treść i nośnik. W doktrynie ugruntowało się stanowisko, że nośnik jest urządzeniem lub materiałem³⁰. W zakresie dokumentu elektronicznego należy więc uznać, że zważywszy na jego cechy, w tym metadane, należy dokument rozpatrywać wraz z urządzeniem. Co więcej, rozpatrując zależność dokumentu elektronicznego od cyfrowego środowiska i ewentualne rozproszenie, powiązanie dokumentu z metadanymi uzyskuje rangę podstawową w ustalaniu tego, jak dokument został zabezpieczony pod kątem trwałości, zmiennej treści, dopuszczalności multiplikowalności i dynamiki. W tym wypadku — intencjonalnie lub nie — wskazano na niedopuszczalność wydruku w przypadkach, w których tylko związanie z oryginalnym nośnikiem zapewnia wgląd w metadane, kiedy są one istotne. Zaakcentowanie nośnika powinno przełożyć się na niemożność odpuszczenia zbadania właściwego cyfrowego środowiska, gdy jest taka potrzeba. Strony, decydując się na dokument elektroniczny, powinny mieć świadomość, jakie są jego cechy i jak przekłada się to na kwestie związane z ewentualnym sporem.

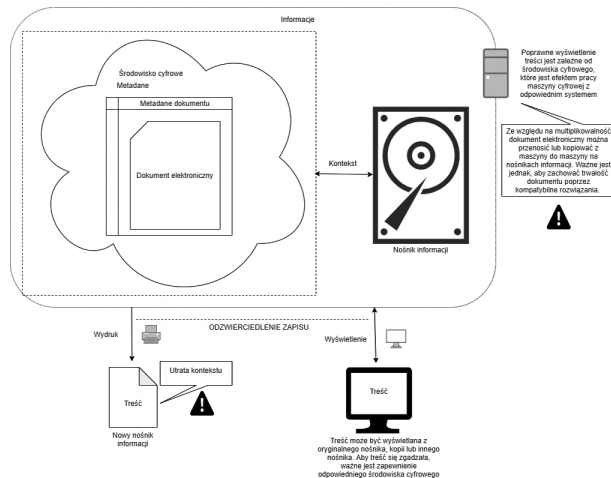
²⁷ *The Sedona Principles, Third Edition: Best Practices, Recommendations & Principles for Addressing Electronic Document Production*, „The Sedona Conference Journal” 19, 2018, nr 1, https://thesedonaconference.org/publication/TSC_Journal_V19_1 (dostęp: 11.12.2022).

²⁸ D. Szostek, *Opinia w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw*, druk 2678 UZASADNIENIE/el. 2014.

²⁹ Dz.U. UE L 2014.257.73.

³⁰ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1071–1072.

Przykładowo dla dokumentu umowy sprzedaży, sygnowanej podpisami elektronicznymi kwalifikowanymi, nośnikiem będzie, z punktu widzenia multiplikowalności, trwałości i dynamiki, dysk pamięci w komputerze, chmura (dysk od zewnętrznego dostawcy dostępny za pomocą środków komunikacji na odległość) lub zewnętrzny dysk. Wydruk pozbawia w tym wypadku dokument elektroniczny jego właściwego środowiska cyfrowego. Umożliwia modyfikację treści podczas wydruku³¹.



Rysunek 2. Sposoby zapoznania się z treścią dokumentu elektronicznego. Problemem wydruku jest złudzenie, że zmiana nośnika nie może uwłaczać treści i wrażenie, że nowy nośnik informacji jest wiarygodny

Źródło: opracowanie własne.

Innym przykładem jest decyzja stron na wykorzystanie dokumentu, który będzie oprogramowaniem. Może być wówczas potrzebne odpowiednie narzędzie do zapoznania się z treścią, a metadane mogą odgrywać główną rolę w ustaleniu odpowiednich faktów. Co więcej, nie zawsze rozwiązanie będzie umożliwiał odczytanie dokumentu od jego środowiska cyfrowego, ze względu na trwałość dokumentu w tym środowisku cyfrowym. Koncepcja ta nazywana jest w doktrynie dokumentem 3.0 i zakłada dostęp do treści w formule w czasie rzeczywistym³². Gdyby więc zapisać umowę będącą programem komputerowym na niez-

³¹ Przykład ten przedstawia wręcz ryzyko możliwości manipulacji. Zob. E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence: Electronic and Digital Evidence in Particular*, [w:] *Technology, the Global Economy and Other New Challenges for Civil Justices*, red. K. Miki, Cambridge-Antwerp-Chicago 2021, s. 457.

³² Zob. D. Szostek, *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2023, s. 268–270.

przeznaczalnym nośniku, jakim jest *blockchain*, to tylko odpowiednie wyświetlenie treści miałyby sens³³.

Nie można generalnie wykluczyć samego wydruku. Jeżeli jednak będzie on powodował utratę informacji niezbędnych do ustalenia pewnych faktów, to należy przewidzieć odpowiednie działania do uzupełnienia wiedzy w celu rozstrzygnięcia sporu o te dane, których wydruk nie mógł objąć (rys. 1). Nie znaczy to, że wyświetlenie będzie zawsze idealne. Treść może niewłaściwie się wyświetlać, jeżeli nośnik informacji działa w niewłaściwym środowisku cyfrowym. Bez wątplenia, aktualna definicja dokumentu w k.c. eliminuje wątpliwości, że strony do celów dowodowych mogą zdecydować się na dokument elektroniczny w obrocie gospodarczym. Jak jednak zauważa się w doktrynie, nie uwzględniono tych zmian szerzej i nie wprowadzono modyfikacji w tym zakresie w k.p.c.³⁴

III. PROBLEM Z METADANYMI W POLSKIM K.P.C. A WYTYCZNE RADY EUROPY

Brak też jakichkolwiek dokumentów wewnętrznych i wytycznych, które wyznaczałyby jakikolwiek punkt wyjścia odnośnie do dowodu z dokumentów w postaci elektronicznej. B. Kaczmarek-Templin wskazuje, że brakuje też konkretnych przepisów służących pomocą w precyzyjnym ustaleniu postępowania dowodowego, w którego zakresie jest wykorzystanie dowodów z dokumentu elektronicznego. Badaczka w związku z tym wymienia następujące problemy³⁵:

1. problem w ustaleniu statusu dowodu z dokumentu elektronicznego;
2. problem w jednoznacznym ustaleniu wartości dowodowej dowodu z dokumentu elektronicznego.

Dokument elektroniczny może też kwalifikować się jako dokument z tekstem (art. 243¹ k.p.c.) albo dokument inny (art. 308 k.p.c.). Warto podkreślić, że każdy dokument elektroniczny to dowód elektroniczny w wytycznych przygotowanych w cytowanym wcześniej dokumencie Rady Europy o dowodach elektronicznych. Jak wskazuje definicja poprzedzająca wytyczne, dowód elektroniczny to:

wszelkie dowody pochodzące z danych zawartych w lub wytworzonych przez jakiegokolwiek urządzenie, którego funkcjonowanie zależy od oprogramowania lub danych przechowywanych w systemie komputerowym lub sieci komputerowej, lub przekazywanych za pośrednictwem takiego systemu lub sieci³⁶.

Zgodnie z tym zakresem dokument elektroniczny jest w wytycznych uznawany za dowód elektroniczny, jako że składa się z danych i powstaje w pewnym

³³ Zob. D. Szostek, *Blockchain and the law*, Baden-Baden 2019, s. 97–108.

³⁴ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1085–1086.

³⁵ *Ibidem*, s. 1085–1089.

³⁶ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings*, s. 6.

środowisku cyfrowym. Także metadane, zarówno związane z obiektem i z nim prezentowane, jak i występujące samodzielnie, są dowodem elektronicznym.

W związku z tym należy przywołać wytyczną numer 26 poradnika Rady Europy odnoszącego się do pracy z metadanymi, która wskazuje, że metadane:

1. zapewniają kontekst niezbędny do oceny dowodów (danych) w taki sam sposób, w jaki stempel pocztowy zapewnia kontekst oceny zwykłego (papierowego) listu i jego treści;
2. zawierają się w dowodach elektronicznych i jest to rzecz oczywista, a sądy powinny być świadome ich potencjalnej wartości dowodowej;
3. można wykorzystać do śledzenia i identyfikacji źródła i celu komunikacji danych dotyczących urządzenia, które wygenerowało dowód elektroniczny, daty, godziny, czasu trwania i rodzaju dowodu.

Wytyczna 26 dzieli też metadane na dowód pośredni oraz dowód bezpośredni. Jest to podejście bardzo ważne — niekiedy metadane będą dowodem bezpośrednim w przypadku dowodu z dokumentu elektronicznego, na przykład przy usługach zaufania (co zresztą wynika z rekomendacji 38)³⁷. Z kolei wytyczna 27 wskazuje, że na przykład zrzut ekranu strony WWW i jego wydruk pozbawiają taki dokument wiarygodności. Może to prowadzić do błędnych ustaleń. Ważne jest też podstawowe założenie w memorandum w punkcie 8: sądy powinny być świadome wartości dowodowej metadanych oraz potencjalnych konsekwencji ich niewykorzystania³⁸.

Praktyka bardzo częsta pozbawia jednak dokumenty elektroniczne ich środowiska cyfrowego i metadanych. Jak zauważa B. Kaczmarek-Templin w kontekście praktyki prawniczej: „Poza wydrukami zawartości stron internetowych jako dowody składane są wydruki zawierające treść korespondencji elektronicznej (z poczty elektronicznej lub z innych komunikatorów)”. Dodaje też, że „W doktrynie i orzecznictwie przyjmuje się, że do wydruków takich należy stosować odpowiednio przepisy o dowodzie z dokumentu”³⁹. Za słuszne należy uznać obawy badaczki odnośnie do takiej praktyki⁴⁰. Zgodnie z wytycznymi Rady Europy, jeżeli sąd decyduje się na uznanie jedynie wydruku, strona nie może być pozbawiona możliwości podważenia jego autentyczności, a strona składająca wydruk nie powinna być pozbawiona możliwości przedstawienia odpowiednich metadanych w celu udowodnienia wiarygodności tego wydruku.

Niezgodność polskiego k.p.c. z charakterem dowodów elektronicznych, a więc i z metadanymi związanymi z dokumentem, wynika z założeń procedury i technicznych aspektów funkcjonowania sądów. Artykuł 243² k.p.c.⁴¹ wskazuje,

³⁷ *Ibidem*, s. 23.

³⁸ *Ibidem*, s. 8.

³⁹ B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1104–1105.

⁴⁰ W badaniach E. Sugiyamy respondenci z Włoch sygnalizują wręcz niechęć do zajmowania się metadanymi, gdy strony dysponują wydrukiem. E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence*, s. 457.

⁴¹ Dz.U. z 2021 r. poz. 1805.

że: „Dokumenty znajdujące się w aktach sprawy lub do nich dołączone stanowią dowody [...]”. Wydawać by się mogło, że za pośrednictwem infrastruktury teleinformatycznej przesyłanie dokumentu elektronicznego jest naturalną drogą do tego, aby takie dokumenty znalazły się w aktach sprawy. Wedle analizy B. Kaczmarek-Templin blokuje to jednak art. 128 § 2 k.p.c., z którego wynika jednoznacznie, że załącznikiem może być wyłącznie elektronicznie poświadczony odpis. Pomiędzy zatem dokumenty pierwotnie elektroniczne, które od samego początku powstały w postaci cyfrowej.

Badaczka przepisów podkreśla, że ważny jest odpowiedni format dokumentu elektronicznego i system teleinformatyczny do komunikacji z sądem, to jest do przekazywania dowodów, powinien to uwzględniać⁴². Z tym stanowiskiem należy się również zgodzić ze względu chociażby na metadane. Trudno jednak zrozumieć, dlaczego zakłada się, że wykorzystywanie braku przepisów w zakresie przekazywania dokumentów elektronicznych miałyby powodować tylko nieumyślne sytuacje, w związku z niemożnością przedstawienia treści w dokumencie czy też jego poprawnego wyświetlenia na monitorze. Należy podkreślić, że brak dokładnych przepisów w tym zakresie, szczególnie takich, które chroniłyby stronę w związku z podmiotami nadużywającymi swojej pozycji i dopuszczającymi się w sporze manipulacji faktami, ze względu na brak jasnych reguł pracy z dowodami elektronicznymi. Tego typu manipulacje to nic innego jak sformułowane w kwestii ochrony zasobów w gospodarce cyfrowej zagrożenia dla danych. Skoro potrafimy chronić dane na potrzeby gospodarki cyfrowej w zakresie prywatności, cyberbezpieczeństwa i ochrony danych osobowych, to dlaczego nie dążymy do ustanowienia norm prawnych w zakresie udostępniania dowodów cyfrowych i sposobu ich gromadzenia, archiwizacji i transmisji na potrzeby rozstrzygnięcia sporu.

Przykładem manipulacji może być między innymi podjęcie decyzji o kredycie we frankach, do którego bank dołączał regulamin z tabelą opłat w postaci elektronicznej. Wskutek klauzul abuzywnych w umowie frankowej klient zdecydował się po kilku latach na wejście w spór z bankiem. Bank załączył regulamin jako wydruk. Taki dokument jako wydruk uniemożliwia dojście, czy i jakie modyfikacje były prowadzone w regulaminie i z którą wersją dokumentu mamy do czynienia. Bank może łatwo stwierdzić też, że dysponuje tylko tym wydrukiem i że potwierdza, iż zmiany w regulaminie, zwłaszcza w tabeli opłat, były częste. Nie ma przepisów, które służyłyby dyscyplinowaniu pewnych podmiotów w odpowiednim operowaniu dokumentami elektronicznymi, aby były one dostępne jako dowód i aby praca z nimi nie powodowała niepotrzebnych komplikacji i wydłużania postępowania. Oczywiście jest też, że sąd powinien w tym przypadku uznać ów wydruk za mało wiarygodny.

⁴² B. Kaczmarek-Templin, *Dowód z dokumentu*, s. 1104–1105.

IV. ROZWIĄZANIEM WPROWADZENIE POJĘCIA DOWÓD ELEKTRONICZNY?

Międzynarodowa literatura jasno wskazuje, dlaczego w krajach UE istnieje problem w zakresie rozwijania doktryny i praktyki ukierunkowanej na dowód elektroniczny. Gdy kraje prawa precedensowego (to jest *common law*) opracowały podejście oparte na stworzeniu realnego w praktycznym i teoretycznym ujęciu dowodu elektronicznego, uznając, że *clou* takiego dowodu to elektronicznie przechowywana informacja (ang. *electronically stored information*), kraje prawa kontynentalnego skoncentrowały się głównie na tym, jak postępować z dokumentami elektronicznymi przechowywanymi na twardym dysku itp., i jak je gromadzić na potrzeby postępowania cywilnego. Położono nacisk także na to, w jakim zakresie owe dokumenty należy odróżnić od tradycyjnych dokumentów papierowych⁴³.

E. Sugiyama, co należy podkreślić, zauważa, że na potrzeby każdego kraju w systemie prawa kontynentalnego konieczny jest przegląd aktualnej sytuacji dowodów elektronicznych lub cyfrowych w procedurze cywilnej. Judykatura i tak musiała sobie poradzić z tym problemem, w różny sposób w każdym z krajów, stąd też zatarła się granica między „nowymi” a „starymi” dowodami, bez ustalenia się uniwersalnych zasad w zakresie tego, co trzeba przeprowadzić na potrzeby procesu weryfikacji tego typu dowodów⁴⁴. Tym bardziej za prawidłowe należy uznać działania, w których Rada Europy podjęła się trudu opracowania wytycznych w postaci poradnika o dowodach cyfrowych w postępowaniu cywilnym i administracyjnym⁴⁵.

Możliwe, że powstawanie przepisów regulujących w UE podejście do dowodów cyfrowych opierać się będzie na doświadczeniach w związku z wprowadzeniem przepisów tego typu na gruncie prawa karnego i postępowania karnego. W pracach nad stworzeniem wspólnych przepisów dotyczących dowodu elektronicznego w zakresie walki z przestępczością i terroryzmem przedstawiono konkretne projekty rozporządzenia i dyrektywy (pakietu przepisów nazywanych wspólnie „e-evidence”)⁴⁶. Niewątpliwie też dobrym pomysłem byłoby stworzenie wspólnego sądu specjalistycznego, który zajmowałby się dowodami elektronicznymi w całej UE, pozwalając rozwijać gospodarkę cyfrową i wzmacniając cyfrową suwerenność UE.

⁴³ E. Sugiyama, *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence*, s. 431–432.

⁴⁴ *Ibidem*, s. 433.

⁴⁵ Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings*, s. 5.

⁴⁶ Pakiet przepisów o dowodach cyfrowych (ang. *e-evidence*) obejmuje dwa projekty. Pierwszy to projekt rozporządzenia COM(2018) 225 final: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1524129181403&uri=COM:2018:225:FIN> (dostęp: 11.12.2022); drugi to projekt dyrektywy COM(2018) 226 final: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1524129181403&uri=COM:2018:226:FIN> (dostęp: 11.12.2022).

PODSUMOWANIE

Puentując przedstawione tu wywody, zaznaczyć trzeba, że zmiany są pożądane. O ile zrozumiałe jest akcentowanie nośnika w kwestii dokumentu na potrzeby prawa cywilnego, co zresztą pozwala nawet wywnioskować, że ważne są z punktu widzenia tych przepisów metadane, to niezrozumiałe jest odbieranie możliwości przekazania dokumentów elektronicznych w odpowiedni sposób przez infrastrukturę sądową do akt sprawy. Wydaje się, że to rolą sądu powinno być udostępnienie nośnika w postaci zabezpieczonej chmury, czyli *de facto* przestrzeni dyskowej, i umożliwienie przekazania na niego odpowiednich dokumentów przez strony w sporach, których natura jest związana z obrotem gospodarczym w gospodarce cyfrowej. Ponadto powinno się to wiązać z wydaniem poradników, jak samodzielnie zabezpieczyć dokumenty, jaki powinny one mieć format i jak postępować, gdy dane środowisko cyfrowe plików nie jest już obsługiwane. Tylko w ten sposób możliwe będzie odpowiednie działania z dokumentami, zarówno tymi z art. 243¹ k.p.c., jak i innymi z art. 308 k.p.c.

W kontekście działań UE zauważyć należy, że pozostaje obserwować i wspierać działania mające na celu wspólne kreowanie i uzupełnianie doktryny o wiedzę w zakresie dowodu elektronicznego. Dzięki temu, a szczególnie dzięki wspólnemu podejściu, możliwe będzie budowanie prawdziwej suwerenności cyfrowej UE jako silnego związku krajów jednakowo rozwiązującego problemy dotyczące postępowania cywilnego w globalnej gospodarce cyfrowej⁴⁷.

DOCUMENT-RELATED METADATA AND EVIDENCE
IN CIVIL PROCEEDINGS

Summary

The purpose of the paper is to introduce the concept of metadata in terms of evidence in civil proceedings by demonstrating the validity of this form of data as a document-related element. The paper not only seeks to answer the question of what metadata is, and which of these data are related to a document and in what way, but also asks what are some consequences of not introducing metadata to civil proceedings. The role of this overview is to present a certain situation, which will serve as a starting point for a necessary future review and revision of the approaches to evidence in order to develop a proper elaboration, classification and place for the novelty that electronic evidence remains — at least in countries with a continental system, which include Poland.

Keywords: metadata, evidence, electronic evidence, document, electronic document, digital data, information, civil proceedings

⁴⁷ [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI\(2020\)651992_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/651992/EPRS_BRI(2020)651992_EN.pdf) (dostęp: 11.12.2022).

BIBLIOGRAFIA

- Bujalski R., *Rozporządzenie o e-prywatności [projekt UE]*, LEX 2021.
- Dijk J. van, *Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology*, „Surveillance & Society” 2014, nr 12 (2), s. 197–208.
- Kaczmarek B., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — polemika*, „Monitor Prawniczy” 2008, nr 5.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu*, [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, Warszawa 2021, s. 1071 n.
- Kaczmarek-Templin B., *Dowód z dokumentu elektronicznego w procesie cywilnym*, Warszawa 2012.
- Lyle J.R., Guttman B., Butler J.M., Sauerwein K., Reed C., Lloyd C.E., *NISTIR 8354-DRAFT: Digital Investigation Techniques: A NIST Scientific Foundation Review*, NIST/el. 2022.
- Mączka K., *Zaawansowane techniki informatyki śledczej*, [w:] *Pomiędzy kryminalistyką i procesem karnym. Z zagadnień analizy śledczej*, red. J. Konieczny, Opole 2018.
- Rada Europy, *Electronic Evidence in Civil and Administrative Proceedings: Guidelines and explanatory memorandum*, Strasburg 2019.
- Rokita K., *Uzyskanie dokumentów od strony przeciwnej i osoby trzeciej w międzynarodowym arbitrażu handlowym*, „Arbitraż i Mediacja” 2014, nr 2, s. 66 n.
- Schafer M., *Why Metadata Matter for the Future of Copyright*, Kluwer Copyright Blog/el. 2020, <https://copyrightblog.kluweriplaw.com/2020/11/27/why-metadata-matter-for-the-future-of-copyright/>.
- The Sedona Conference, *The Sedona Principles, Third Edition: Best Practices, Recommendations & Principles for Addressing Electronic Document Production*, „The Sedona Conference Journal” 19, 2018, nr 1.
- Sugiyama E., *Present and Future Issues Regarding New Types of Evidence: Electronic and Digital Evidence in Particular*, [w:] *Technology, the Global Economy and Other New Challenges for Civil Justices*, red. K. Miki, Cambridge-Antwerp-Chicago 2021, s. 431 n.
- Szostek D., *Blockchain and the law*, Baden-Baden 2019, s. 97–108.
- Szostek D., *Dokument 3.0 a postępowanie dowodowe*, [w:] *Prawo nowych technologii. Księga z okazji jubileuszu 20-lecia działalności Centrum Badań Problemów Prawnych i Ekonomicznych Komunikacji Elektronicznej i Studenckiego Koła Naukowego — Blok Prawa Komputerowego*, red. J. Gołaczyński, Warszawa 2023, s. 268 n.
- Szostek D., *Nowe ujęcie dokumentu w polskim prawie prywatnym ze szczególnym uwzględnieniem dokumentu w postaci elektronicznej*, Warszawa 2012.
- Szostek D., *Opinia w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy — Kodeks cywilny, Kodeks postępowania cywilnego i niektórych innych ustaw*, druk 2678 UZASADNIENIE/el. 2014.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym*, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 17.
- Szostek D., Świerczyński M., *Moc dowodowa dokumentu elektronicznego w postępowaniu cywilnym — odpowiedź na polemikę*, „Monitor Prawniczy” 2009, nr 6.
- Załucki M., *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, Warszawa 2018, s. 149–150.